

KORINA

Friends of Dogs

Prijatelji Pasa

Izazovi i mogućnosti u zaštiti dobrobiti životinja u Crnoj Gori

**IZVJEŠTAJ 2: PREGLED STANDARDA U OPŠTINSKIM
SKLONIŠTIMA ZA NAPUŠTENE ŽIVOTINJE U CRNOJ
GORI**

IZAZOVI I MOGUĆNOSTI U ZAŠTITI DOBROBITI ŽIVOTINJA U CRNOJ GORI
IZVJEŠTAJ 2: PREGLED STANDARDA U OPŠTINSKIM SKLONIŠTIMA ZA NAPUŠTENE
ŽIVOTINJE U CRNOJ GORI

AUTORKE:

Fiona Sawney

Tijana Kovačević

TIRAŽ:

100

ŠTAMPA:

Art-Grafika

GODINA IZDAVANJA:

2019.

Ovaj izvještaj je nastao u sklopu projekta koji je realizovan uz podršku međunarodne organizacije Network for Animals. Sadržaj, stavovi i razmišljanja iznijeti u ovoj publikaciji pripadaju autorima i ne izražavaju nužno stavove organizacije Network for Animals.

SADRŽAJ

Sažetak.....	3
1. Pozadina i svrha projekta.....	5
2. Metodologija.....	5
3. Zaključci i preporuke.....	6
3.1. Način izgradnje i lokacija skloništa	6
3.2. Sigurnost i bezbjednost.....	7
3.3. Bitne prostorije i prostori.....	8
3.4. Smještajne prostorije	10
3.5. Unutrašnjost smještajnih prostorija	11
3.6. Nečisti i čisti dio skloništa	13
3.7. Izolator	14
3.8. Odgovarajući ležajevi	15
3.9. Posude za hranu i vodu	16
3.10. Izgradnja boksova i kaveza.....	17
3.11. Površina prostora za smještaj pasa.....	18
3.12. Osposobljavanje zaposlenih u skloništima	19
3.13. Evidencija	21
4. Zaključak i završne preporuke	23
Aneks 1 – broj pasa.....	26
Aneks 2 – check lista.....	27

Sažetak

Naš drugi izvještaj iz ove serije dopunjuje pregled lokalnih politika u oblasti zaštite dobrobiti životinja u prvom izvještaju i ispituje u kojoj mjeri opštinska skloništa za životinje u Crnoj Gori ispunjavaju standarde propisane zakonom. Sama skloništa nikada neće riješiti problem bezdomnih i napuštenih pasa, i potrebno je da svaka jedinica lokalne samouprave razvije detaljan program za kontrolu populacije pasa na tom području. I pored toga, dobrobit pasa unutar skloništa ostaje pitanje od najvećeg značaja.

Ovo istraživanje je sprovedeno u partnerstvu jedne međunarodne i dvije lokalne nevladine organizacije kako bi se istražili najbolji načini za pomoć u poboljšanju standarda dobrobiti životinja u Crnoj Gori u budućnosti i lobiranju za promjene. Istraživanje nije imalo za cilj da preuzme ulogu nadležnih institucija u inspeksijskom nadzoru pojedinačnih skloništa, već da napravi širi pregled o tome kako se u praksi primjenjuju zakonski standardi zaštite i unapređenja dobrobiti, zdravlja i bezbjednosti životinja.

Metodologija je uključivala posjetu svakom od osam opštinskih skloništa za pse (ne postoje opštinska skloništa za mačke) i detaljnu procjenu njihove usklađenosti sa ključnim standardima propisanim u aktuelnim zakonskim smjernicama. Posjete su unaprijed planirane u saradnji sa upravom skloništa na svim lokacijama.

Najznačajniji zaključak izvještaja je da nijedno sklonište u potpunosti ne ispunjava sve zakonske standarde, a mnoga zadovoljavaju vrlo mali broj i onih najvažnijih. Uprkos detaljnim standardima koji su propisani zakonom, očigledan neuspjeh u sprovođenju zakona znači da je dobrobit pasa u mnogim prihvatilištima i dalje na niskom nivou, čak i nakon dugogodišnjih rutinskih inspekcija.

Ključni nalazi koji zabrinjavaju uključuju:

- Skloništa na neodgovarajućim i nepristupačnim mjestima su manje otvorena za nadzor i učešće javnosti i saradnju.
- Samo su dva od osam skloništa imala sve neophodne prostore i prostorije propisane pravilnikom.
- Nedostatak izolatora (karantina) i nedostatak odgovarajuće higijenske opreme, objekata, znanja i standarda kontinuirano dovode u opasnost zdravlje životinja i ljudi.
- Znatan broj skloništa ne obezbjeđuje redovnu i/ili odgovarajuću veterinarsku zaštitu.
- Samo su tri skloništa ispunila tražene standarde smještaja, a posledica toga je ugroženost dobrobiti životinja. Mnogim psima nije dozvoljeno da redovno obavljaju fizičke aktivnosti (ili uopšte), nepravilno su grupisani ili izolovani, smješteni u kavezima koji su suviše mali, prljavi ili nisu zaštićeni od ekstremnih vremenskih prilika.
- Stavovi, vještine i iskustvo zaposlenih veoma variraju između skloništa, kao i nivo osoblja i bilo je malo dokaza o kontinuiranim obukama ili podršci za zaposlene u vidu treninga, supervizije i sl., uprkos pravilniku koji propisuje detaljan sadržaj osnovnog programa obuke za zaposlene u skloništima.
- Praksa vođenja izvještaja razlikuje se između skloništa, i dok većina vodi neki oblik rutinske evidencije, malo je dokaza o transparentnosti, reviziji ili upotrebi tih podataka za buduće proaktivno planiranje, monitoring ili evaluaciju.

Uopšteno gledano, skloništa koja ispunjavaju većinu standarda imaju održivo finansiranje iz opštinskih budžeta, snažne sisteme upravljanja, redovno plaćene radnike, redovnu veterinarsku zaštitu, podršku koja dolazi sa visokog nivoa u opštini i osoblje koje je obučeno i brine o životinjama.

Česti nedostaci u skloništima koja ispunjavaju mali broj standarda bili su nedostatak kvalifikovanog osoblja i kontinuiranih obuka za zaposlene, kao i mali broj formalno zaposlenih, nedostatak adekvatnog prostora za cijelo sklonište i individualni smještaj pasa, nepostojanje karantinskog prostora ili higijenskih objekata za kontrolu bolesti i manjak transparentnih podataka.

Ono što je najočiglednije u ovoj studiji jeste neprestano nepoštovanje zakonski propisanih standarda, čak i u skloništima koja postoje dugi niz godina. To se svakodnevno odražava na dobrobit pasa. Posebno je neophodan hitan pregled zakonskih normi i njihova snažnija primjena, zajedno sa učestalijim veterinarskim inspekcijama u skloništima koja ne ispunjavaju standarde.

Lokalne samouprave koje još nisu uspostavile skloništa trebalo bi da ih osnuju samo uz postojanje programa kontrole populacije i odgovornog vlasništva, jer je potrebna značajna stalna finansijska posvećenost i podrška menadžmenta kako bi se osiguralo da se u okviru skloništa poštuju standardi dobrobiti životinja.

Detaljne preporuke navedene su u tijelu izvještaja i finalnom zaključku u odnosu na svaki ocijenjeni standard. Naročito ističemo predlog da buduće aktivnosti budu usmjerene na razvijanje vještina upravljanja skloništima, na bolje sprovođenje propisa, smještaj i veterinarsku zaštitu, koje se baziraju na ostvarivanje dobrobiti životinja, kao i na saradnju sa zajednicom kako bi se smanjio broj neželjenih, izgubljenih ili napuštenih životinja.

Snažno preporučujemo preduzimanje sledećih prioritetnih aktivnosti:

Nadležne institucije na nacionalnom nivou i Savjet za zaštitu životinja bi trebalo da pažljivo zabilježe sve zaključke i preporuke iz ovog izvještaja i uključe ih u izradu novog Zakona o zaštiti dobrobiti životinja i izradu nacionalnih strategija o dobrobiti životinja i kontrole populacije pasa i mačaka.

Jedinice lokalne samouprave/opštine bi trebalo da uspostave lokalne multidisciplinarne timove (ili savjete) za zaštitu dobrobiti životinja, koji će se sastajati najmanje dva puta godišnje kako bi razmatrali poboljšanje postojećih, odnosno izgradnju novih skloništa ili hraniteljskog smještaja, primijenili relevantne nacionalne strategije i razvili lokalne strategije za bolju kontrolu populacije napuštenih životinja, sa jasnim linijama odgovornosti.

Komunalna policija bi trebalo da proaktivnije saraduje sa upravom opštinskih skloništa i gradonačelnicima/predsjednicima opština na definisanju odgovornosti i jačanju saradnje i međusobne podrške.

Uprava skloništa bi trebalo da osigura da zaposleni dobiju adekvatnu obuku, superviziju, podršku i opremu za kompetentno i bezbjedno obavljanje poslova. Takođe bi trebalo da razvijaju jače veze sa nevladinim organizacijama i lokalnim grupama kako bi poboljšali i promovisali udomljavanje pasa, uključivanje zajednice i volontiranje. Nužno je da svako sklonište obezbjedi veterinarsko-zdravstvenu zaštitu životinja i izolator/karantin.

Nevladine organizacije i civilno društvo bi trebalo da blisko saraduju sa skloništima u promociji i pomoći pri udomljavanju putem različitih aktivnosti. Nevladine organizacije takođe mogu samostalno ili putem partnerstava da apliciraju za projekte u oblasti zaštite dobrobiti životinja, i tako prikupljaju sredstva i donacije za poboljšanje uslova u određenim skloništima, nabavku lijekova protiv parazita, bokseva, kućica i ležajeva za pse. Razmjena ideja i dobre prakse uvećaće efikasnost i izbjeći dupliranje napora.

1. Pozadina i svrha projekta

Međunarodna nevladina organizacija za dobrobit životinja Network for Animals (NFA) tokom 2018. i 2019. godine finansirala je projekat koji je sproveden od strane dvije organizacije u Crnoj Gori: Udruženje Korina – tim Korina Animals i Prijatelji pasa (Friends of Dogs Montenegro). Cilj projekta je bio sprovesti procjenu kontrole populacije bezdomnih pasa i mačaka u Crnoj Gori, i načina na koji se lokalne samouprave nose sa ovim problemom, a radi:

- identifikovanja zajedničkih prepreka za napredak i načina na koji zajedno možemo raditi na njihovom prevazilaženju;
- predlaganja izmjena i dopuna Zakona o zaštiti dobrobiti životinja, kao i dopunskih strategija nadležnim institucijama;
- isticanja slučajeva u kojima lokalne samouprave nisu bile u stanju da se pridržavaju postojećih zakonskih normi, i slučajeva okrutnosti nad životinjama koji ilustruju potrebu za reformom;
- razmjene iskustava i dobre prakse.

Projekat nije bio osmišljen tako da izvrši nadzor nad pojedinačnim skloništima, jer je to izvan okvira projekta, već da procijeni u kojoj mjeri sistem (licenciranje, inspeksijski nadzor itd.) uspijeva da osigura da su u svim skloništima zadovoljeni zakonski standardi. Tamo gdje su postojali konkretni i ozbiljni razlozi za zabrinutost, skrenuta je pažnja nadležnoj inspekciji u direktnoj komunikaciji.

I istraživanje i inspeksijski nadzor su očigledno potrebni, ali važno je odvojiti istraživačke funkcije poput ove od inspeksijskih funkcija, za koje mi nismo ovlašćeni. Svaki građanin ima mogućnost lobiranja za promjene i bolje upravljanje u pojedinim skloništima. Želimo da iskoristimo ovo istraživanje u svrhu lobiranja za bolju stratešku kontrolu i upravljanje, te da istaknemo gdje trenutni sistem ne uspijeva da sprovede osnovne standarde na višem nivou, na primjer zbog nedostatka sankcija za nepoštovanje zakonskih standarda.

Iako smo dali individualne podatke za skloništa u kojima su zabilježeni problemi od posebnog značaja, kroz naš izvještaj nisu identifikovana pojedinačna skloništa, već je na osnovu sakupljenih podataka data jedna opšta slika o tome da li i u kojoj mjeri skloništa koja su osnovale lokalne samouprave u Crnoj Gori ispunjavaju standarde predviđene zakonom.

2. Metodologija

Sva opštinska skloništa (Berane, Budva, Herceg Novi, Kotor/Tivat, Nikšić, Pljevlja, Podgorica i Ulcinj) posjećena su uz prethodno zakazivanje i u skladu sa standardima procjenjenim u skladu sa odabranim ključnim članovima zakona i drugih propisa.¹ Aneks 1 prikazuje broj pasa u svakom skloništu u periodu posjete. Kompletna *check lista* koja je korišćena prilikom obilazaka data je u

¹ Član 26, stav 9 i član 27 Zakona o zaštiti dobrobiti životinja (Sl. list Crne Gore, br. 014/08, 040/11, 047/15), Pravilnik o uslovima koje treba da ispunjavaju pansioni i skloništa za napuštene životinje – Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja (29. 5. 2015)

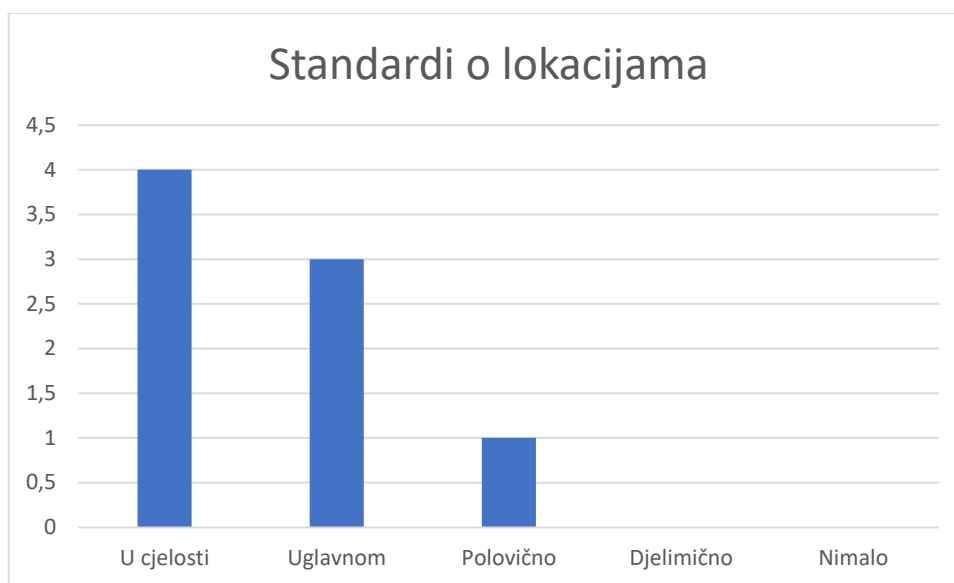
Aneksu 2. Skloništa su rangirana po tome da li uslovi u njima u cjelosti, uglavnom, polovično, djelimično ili uopšte ne ispunjavaju standarde definisane u propisima.

Ponavljamo, cilj ove aktivnosti nije bio sprovesti inspekcijski nadzor jer je to ingerencija koju imaju samo nadležni organi (veterinarska i komunalna inspekcija), već uraditi procjenu svakog objekta u skladu sa zakonskim standardima kako bi se bolje razumjele uobičajene manjkavosti i planirale buduće aktivnosti u vezi sa pružanjem pomoći i podrške radu ovih skloništa.

3. Zaključci i preporuke

3.1. Način izgradnje i lokacija skloništa

Član 2 Pravilnika o uslovima koje treba da ispunjavaju pansioni i skloništa za napuštene životinje predviđa da skloništa treba da budu udaljena od naseljenog mjesta ili zvučno i vizuelno izolovana od okoline, ograđena tako da je onemogućen nekontrolisani ulaz i izlaz ljudi i životinja i da su povezana sa glavnim saobraćajnicama.

Većina skloništa ispunjava zahtjev o udaljenosti od naseljenih mjesta. Ona koja samo djelimično ispunjavaju standard nisu dobro zaštićena ogradom. Ovo dovodi do toga da se psi nikada ne puštaju van kaveza, a neovlašćeni ulazak u skloništa je umnogome olakšan.

I dok su sva skloništa povezana sa glavnim putevima, mnoga su značajno udaljena od gradova na čijoj teritoriji se nalaze (u nekima i više od 20 kilometara), što predstavlja prepreku za posjetioce: volontere koji su u mnogim zemljama nezamjenljivi u pomaganju oko njege i socijalizacije životinja u skloništim, ali i potencijalne udomitelje. Takvo stanje ometa udomljavanje jer psi postaju nevidljivi široj javnosti. Sledeća posledica tiče se direktno funkcionisanja samih skloništa. Velika udaljenost skloništa od centra grada dovodi do kreiranja dodatnih troškova pri prevozu

pasa i nabavke potrepština, ali i redovnih posjeta veterinaru. Ovo je naročito bitno kada su u pitanju skloništa koja nemaju svog zaposlenog veterinaru („veterinar na licu mjesta“), već sklopljen ugovor sa nekom veterinarskom ambulantom, gdje je vrijeme za koje se veterinar može pojaviti u skloništu u hitnim slučajevima od ogromne važnosti za zdravlje i život pasa. Takođe, neka skloništa su locirana na velikim nadmorskim visinama gdje vlada planinska klima, što uveliko otežava fizički pristup ovim skloništima tokom kasne jeseni i zime. Životinje su u ovom periodu direktno izložene vjetru, kiši, snijegu i niskim temperaturama.

Preporuke

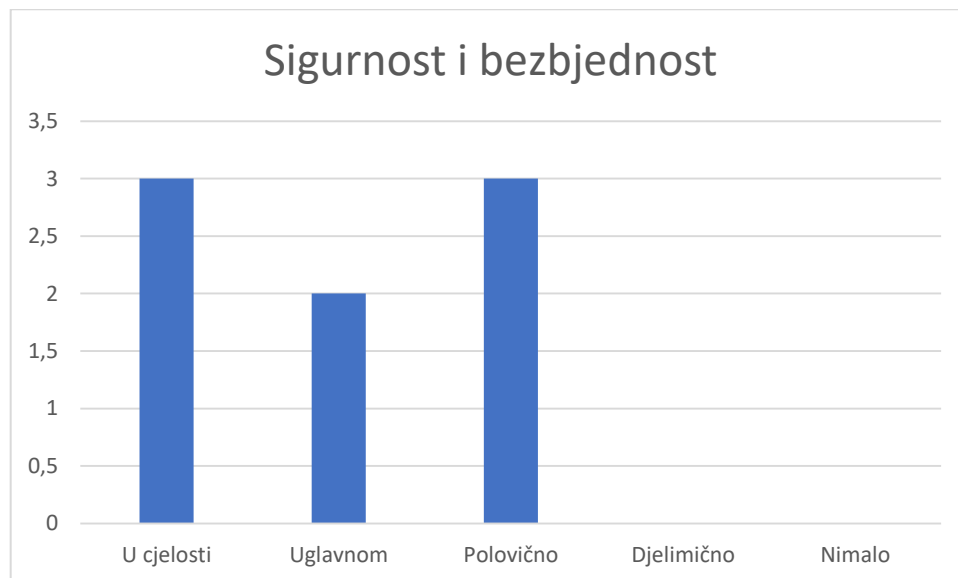
Neophodno je precizirati standarde ograđivanja i tehniku izgradnje do detalja i osigurati da dogradnja postojećih i izgradnja novih skloništa bude urađena u skladu sa propisima.

Takođe snažno ohrabrujemo da se u procesu revidiranja ovih standarda osigura da novoizgrađena skloništa ne budu više od 5 km udaljena od naseljenih mjesta, kao i da budu izgrađena na takvoj lokaciji da je povezanost sa linijama javnog prevoza obezbjeđena.

Skloništa ne bi morala da budu izmještena iz gradskih sredina ukoliko bi bila adekvatno zvučno i vizuelno izlovena (npr. ograđena zelenilom).

3.2. Sigurnost i bezbjednost

Član 3 pravilnika propisuje da skloništa treba da budu opremljena uređajem za zatvaranje koji životinje ne mogu otvoriti. Svi bezbjednosni metodi moraju da omoguće zaposlenima slobodan pristup životinjama, kao i izlaz u slučaju nužde. Skloništa moraju da imaju protivpožarnu opremu.

Kako je navedeno u prethodnom dijelu, ograde nisu sasvim osigurane. Neke imaju bušne djelove, labave mehanizme za zatvaranje ili su jednostavno nedovoljno čvrste, pa se otvaraju pod udarom jačeg vjetra. U nekim skloništima kavezi/boksovi za pse su u potpunosti osigurani, ali sama ograda oko čitavog skloništa nije. Na nekim mjestima ograda kaveza/boksova nije dovoljno visoka i pokrivena mrežom, što po priznanju zaposlenih dovodi do iskakanja i bježanja pasa. Skloništa uglavnom nemaju duple kapije koje bi omogućile lak ulaz i izlaz zaposlenima, a da psi ne pokušaju da izađu kroz ista vrata.

Tri skloništa u vrijeme naše posjete nisu posjedovala nijedan aparat za gašenje požara.

Preporuke

Aдекватna ograda je prioritet za siguran i bezbjedan prilaz životinjama od strane zaposlenih u skloništu, uključujući i veterinarsko osoblje. Treba definisati minimalne standarde za specifikaciju ograde i njeno postavljanje.

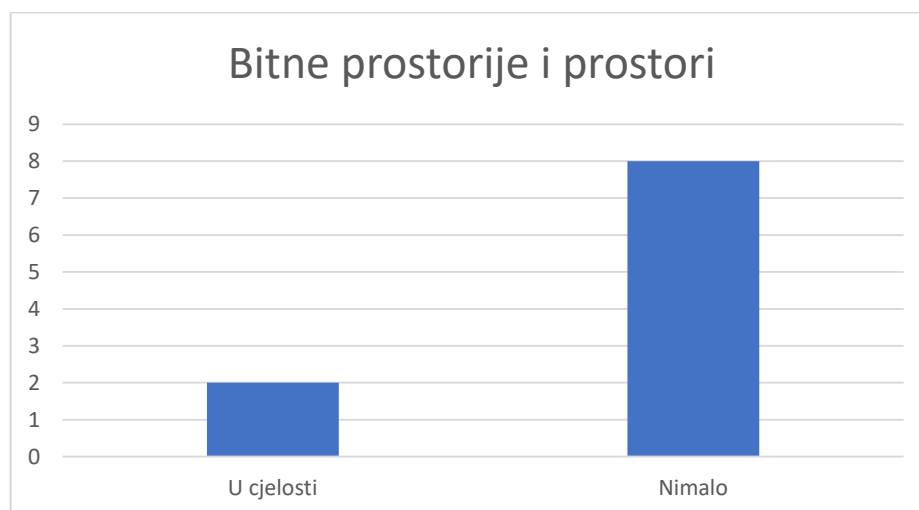
Inspekcijski organ redovnim posjetama skloništu mora osigurati da je protivpožarna oprema prisutna i da se redovno mijenja.

Finansijska sredstva neophodna za redovno funkcionisanje skloništa moraju biti precizno predviđena godišnjim budžetom, tako da ne dolazi do nedostataka u tekućem finansiranju.

Volonteri i nevladine organizacije treba da pomognu u jačanju veza sa privatnim sektorom i lokalnom zajednicom.

3.3. Bitne prostorije i prostori

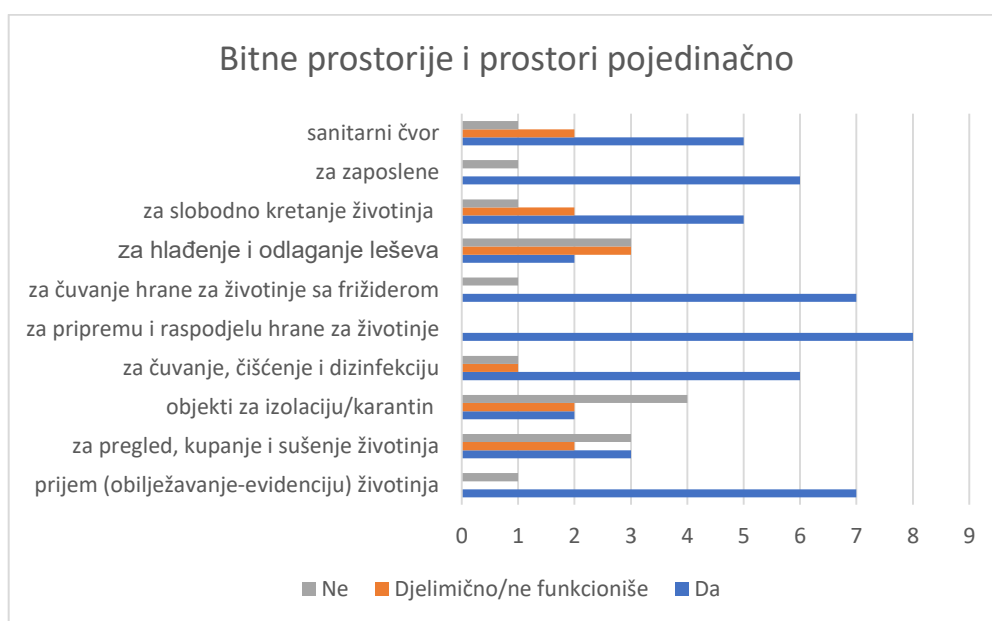
Većina skloništa nema sve prostore i prostorije predviđene članom 5 pravilnika.

Samo dva skloništa imaju sve neophodne prostore i prostorije, ali čak i tamo gdje oni postoje, nisu uvijek funkcionalni. Psi su u karantinu smješteni u prostoru koji se dijeli sa drugim psima, a

ne u fizički odvojenim cjelinama. Neka skloništa nemaju prostor za prijem (obilježavanje-evidenciju) životinja, a nedostatak karantinskih prostora vodi ka tome da se psi odmah po prijemu smještaju kod drugih pasa, što u situacijama zajedničkog (tzv. čoporativnog) držanja pasa ozbiljno ugrožava bezbjednost psa pridošlice.² Ugrožena je i dobrobit već smještenih pasa jer pas pridošlica nije prošao izolacioni period. Ovo je veoma zabrinjavajuće, iz razloga što postoji opasnost od rizika širenja bolesti među životinjama i zaposlenima u skloništu.

Čak i onda kada postoji adekvatno snabdijevanje vodom, osnovne hemikalije kao što su sapuni i sredstva za dezinfekciju često nedostaju. Odlaganje leševa se uglavnom vrši u otvorenim jamama koje se zatrpavaju krečom ili na gradskim deponijama – samo dva skloništa imaju objekte za hlađenje tijela mrtvih pasa. To je vrlo zabrinjavajuće, jer može dovesti do širenja bolesti među životinjama i ljudima.

Čak i kada prostor za slobodno kretanje pasa postoji, zabilježeno je da se on u mnogim slučajevima ne koristi i psi se drže u boksovima/kavezima nepotrebno dugo vremena.

U skloništima gdje su psi smješteni u boksovima/kavezima bez velikih otvorenih djelova zaposleni su priznali da ih puštaju da se istrče samo jednom nedjeljno ili rjeđe. U određenim skloništima zbog loše ograde psi se nikada ne puštaju.

Jedno sklonište uopšte nema funkcionalan prostor za zaposlene.

² Jedan od najupečatljivijih primjera se zbio u maju 2017. godine u skloništu za napuštene životinje Opštine Nikšić kada je pas ptičar koji je dan ranije dovezen u jedno sklonište odmah smješten sa ostalim psima koji su ga sjutradan usmrtili (tzv. *slučaj kanibalizma*).

Preporuke

Potrebno je sprovesti propise i hitno dograditi nedostajuće prostorije i prostore uz nadzor nadležnih organa. Takođe je potrebna bolja primjena zakona i stručna podrška opštinama pri projektovanju, izgradnji i održavanju objekata u skloništu. Može biti korisno obezbjediti standardni dizajn za karantine koji se lako grade i dobro su konstruisani, a nisu skupi, kako bi se izbjeglo dupliranje napora.

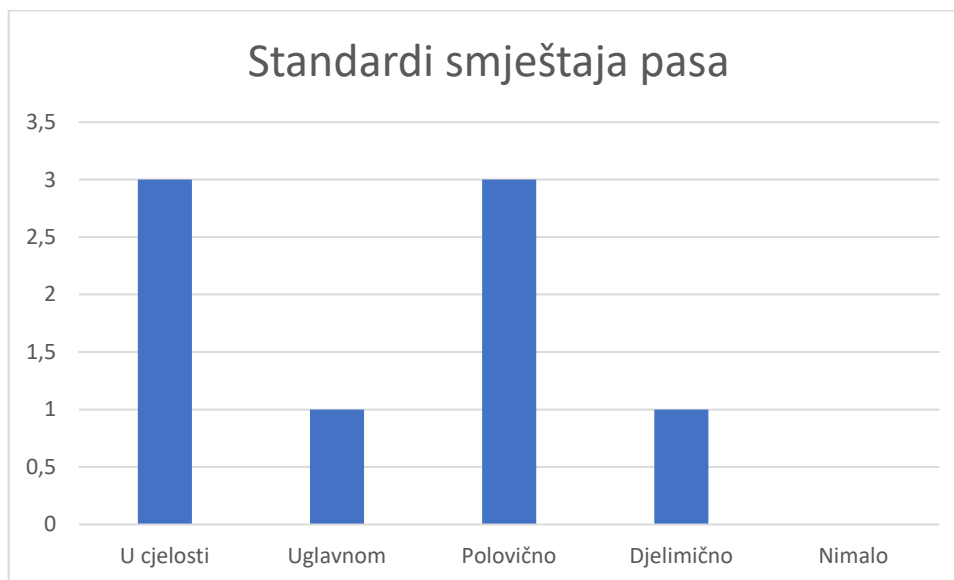
Čuvanje hrane u frižiderima kada se ne koriste samo granule mora biti imperativ, a ne opcija.

3.4. Smještajne prostorije

Član 6 pravilnika navodi specifične zahtjeve vezane za smještajne prostorije u kojima borave životinje u skloništim, navodeći da one moraju biti izgrađene tako da u njima ima dovoljno prostora da se životinje mogu okrenuti, hodati, ustajati, sjedati i ležati na način koji je u skladu sa fiziološkim potrebama životinje u odnosu na njenu rasu, pol i veličinu. Površine tih prostorija treba da budu bez oštih ivica i uglova koji mogu povrijediti životinje. Sve površine koje dolaze u kontakt sa životinjama treba redovno da se čiste, peru i dezinfikuju. Smještajne prostorije treba da budu izgrađene na način koji omogućava održavanje životinja čistim i suvim, pružanje zaštite od ekstremnih temperatura i nepovoljnih vremenskih uslova i onemogućava da druge životinje uđu u sklonište.

Samo tri skloništa u potpunosti ispunjavaju ove standarde, što implicira ozbiljne nedostatke u pogledu ispunjenosti zahtjeva za dobrobit životinja. Najmanje tri skloništa imaju neadekvatan prostor za smještaj pasa, jer kućice nisu izolovane, i na pojedinim mjestima imaju čak i rupe, tako da su psi samim boravkom u takvim skloništim izloženi nepovoljnim vremenskim uslovima veliki dio godine. U jednom skloništu određeni broj pasa je izmješten iz boksova i vezan lancima za kućare, tako da im je u potpunosti uskraćeno slobodno kretanje. Prilikom naših posjeta uvjerali smo se da je u nekim skloništim higijenska situacija na jako niskom nivou, te su u pojedinim skloništim čak i kućice pasa bile umrljane fekalijama, dok su psi jeli izmet.

Samo jedno sklonište ima zasebno mjesto za smještaj štenaca, dok se u svim drugim skloništim štenci mogu šetati slobodno ili se miješati s većim psima uz rizik da budu napadnuti ili zaraženi. U jednom skloništu gdje su psi smješteni pojedinačno, štenci su smješteni sa majkom. Često se prijavljuje nestanak ili razbolijevanje štenaca nakon dolaska u sklonište.

Preporuke

Zbog trenutne situacije, neophodan je hitan i pojačan nadzor nadležnih inspekcija da bi se osiguralo da se higijenski standardi u potpunosti poštuju.

Mora se preduzeti i sprovesti akcija za otklanjanje nedostataka u pogledu smještaja: kućara, kaveza i boksova u kojima se psi drže.

Zakonska regulativa se mora izmijeniti u dijelu da i otvoreni dio skloništa mora biti zaštićen tokom vremenskih uslova (od sunca ljeti i kiše, snijega i vjetra zimi).

Preporučujemo da se u revidiranom zakonu propiše minimum od četiri inspekcije po skloništu godišnje, sa donošenjem detaljnih planova za djelovanje tokom svake inspekcije kako bi se osiguralo ispunjavanje standarda.

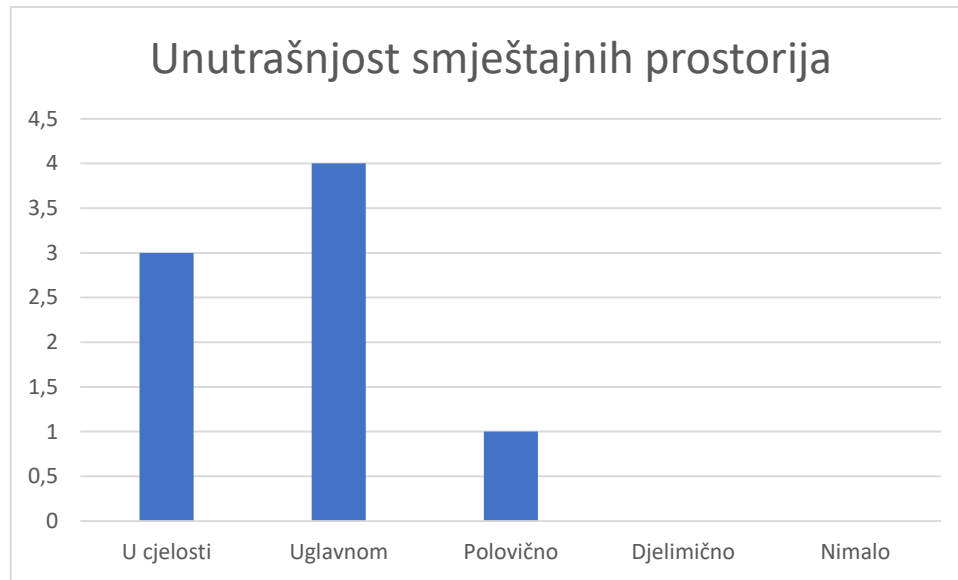
Propise bi trebalo izmijeniti kako bi obuhvatili i precizirali potrebu za odvojenim karantinskim i smještajnim objektima za štence i ženke koje doje, dizajnirane tako da odgovore na njihove specifične potrebe.

3.5. Unutrašnjost smještajnih prostorija

Zahtjevi navedeni u članu 7 ukazuju na potrebu za adekvatnim podom, osvjetljenjem i ventilacijom i odvodnim sistemom. Samo dva skloništa u potpunosti ispunjavaju ove standarde. Zajednički problemi uključuju nedostatak dobrih drenažnih kanala, što ostavlja vlažne i prljave podove. Neadekvatni materijali koji su u upotrebi otežavaju čišćenje i dezinfekciju, kao što su drvene palete i šljunak. U određenim skloništima postoji problem sa električnim napajanjem,

tako da u slučajevima malo jače grmljavine dolazi do nestanka struje. To je jedna od posledica već navedenog problema izgradnje skloništa na udaljenim i nepristupačnim lokacijama.

Čak i ako su svi tehnički uslovi ispunjeni, ako zaposleni nemaju odgovarajući ugovor o radu ili im zarade kasne, uprava vrši nekvalitetan nadzor nad radom, ili fali odgovarajuća oprema, sve to će uticati na to da se higijena prostorija neće redovno održavati.

Ispunjenost standarda iz ovog člana varira od polovično ispunjenih do u potpunosti ispunjenih, i kao što je rečeno u prvom dijelu ovog izvještaja, broj zaposlenih i njihove vještine takođe variraju i treba ih standardizovati.

Preporuke

Potreban je bolji inspekcijski nadzor i harmonizacija standarda između skloništa zbog velikih razlika u ekonomskim mogućnostima jedinica lokalne samouprave za finansiranje rada skloništa.

Potrebno je regulisanje radnog statusa zaposlenih u skloništima u kojima radnici nemaju ugovore o radu ili ne primaju zarade redovno.

Standardni protokoli čišćenja i spisak obavezne opreme za čišćenje, procedure i sistem za nadzor kontrole kvaliteta mogu se razviti na centralnom nivou i proslijediti jedinicama lokalne samouprave, i u skladu sa njima vršiti nadzor pri svakoj inspekciji.

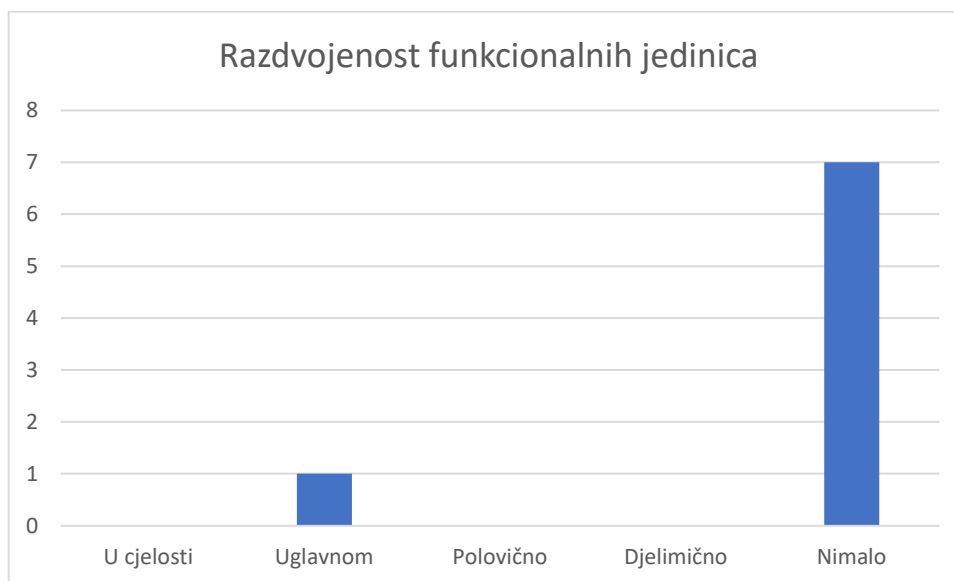
Trebalo bi olakšati centralizovano osposobljavanje zaposlenih o higijeni i prevenciji bolesti.

3.6. Nečisti i čisti dio skloništa

Članovi 8 i 9 navode da skloništa treba da imaju dvije fizički razdvojene funkcionalne cjeline u kojima se nalaze životinje, i to: nečisti i čisti dio skloništa. Nečisti dio sastoji se od smještajnih prostorija za pse i mačke, prostorije ili prostora za kupanje pasa i mačaka, prostorije ili prostora za privremeno odlaganje leševa, dezinfekcionog punkta za vozila i prostora za smještaj dezinfekcionih sredstava i opreme. U nečistom dijelu treba da postoji dio za agresivne i bolesne pse i mačke, a posebno one za koje se sumnja da su oboljeli od bjesnila.

Čisti dio skloništa se takođe sastoji od smještajnih prostorija za (zdrave) pse i mačke, prostorija ili prostora za kupanje pasa i mačaka, prostorija ili prostora za smještaj dezinfekcionih sredstava i opreme, kao i izolatora i prostora za šetanje pasa.

Ovdje se zapaža da smještajne prostorije za pse i mačke, prostorija ili prostor za kupanje pasa i mačaka i prostorija ili prostor za smještaj dezinfekcionih sredstava i opreme treba da postoje u obje funkcionalne cjeline, što ni u jednom skloništu nije slučaj. Jedno sklonište je uglavnom ispunilo ovaj standard, dok sedam nije uopšte. Naprotiv, svi ovi prostori se koriste podjednako i za čisti i za nečisti dio. Dezinfekcioni punkt za vozila ne postoji ni u jednom skloništu. Prostor za šetanje pasa nije precizno definisan ovim pravilnikom, ali s obzirom na nejasnu razgraničenost između čistog i nečistog dijela u skloništima, ovaj prostor se ne bi nalazio samo u čistom dijelu tako da ovaj uslov ne bi bio ispunjen. Već je spomenuto da se psi u svim skloništima rijetko ili gotovo nikad ne izvode u šetnju ili puštaju da se slobodno kreću van kaveza/boksova.

Ovo sa sobom nosi visok rizik od prenošenja bolesti među psima i na same zaposlene. Na primjer, prostor za kupanje životinja se koristi i za bolesne i za zdrave pse, za pranje ruku i za ostavljanje smeća. Uzrok ovakvog stanja je uglavnom nedostatak prostora i loše planiranje korišćenja

prostora prilikom projekcije skloništa, što je proisteklo iz nepoštovanja standarda propisanih pravilnikom.

Preporuke

Potrebno je detaljno pojašnjenje ova dva člana upravama skloništa kako bi mogle da projektuju restrukturiranje skloništa u skladu sa njima.

Potrebno je obratiti veću pažnju na sanitarno-higijenske uslove u skloništima, posebno kroz kreiranje dezinfekcionih punktova. Ulazak vozila u prostor skloništa može biti dozvoljen samo službenom vozilu skloništa. Vozila takođe treba redovno dezinfikovati ukoliko se koriste za prevoz pasa.

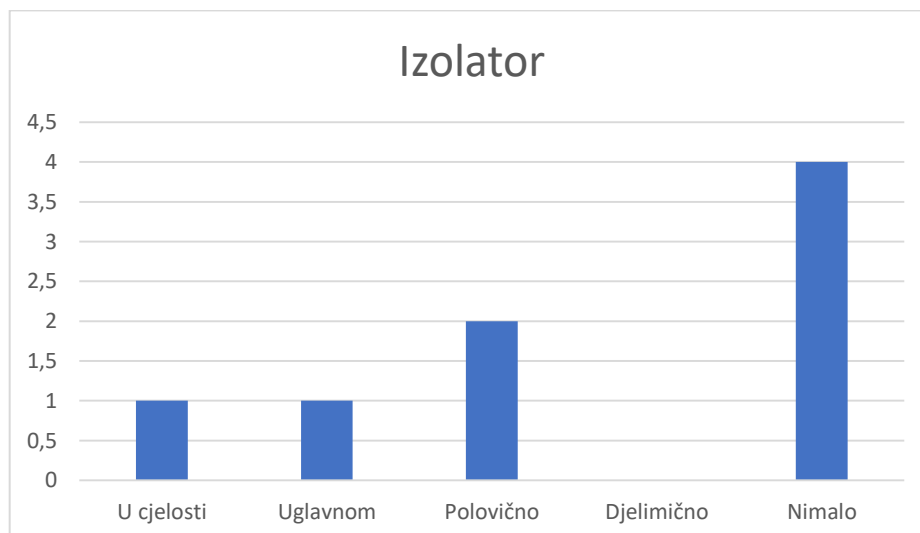
Treba olakšati sprovođenje centralizovanog treninga za zaposlene o adekvatnom održavanju higijene, rizicima i prevenciji bolesti, pojašnjavajući i precizirajući potrebu odvajanja čistog i nečistog dijela.

3.7. Izolator

Član 10 pravilnika propisuje bliže uslove koje treba da ispunjava izolator spomenut u članovima 5 i 9, tako da to treba da bude posebna građevinska cjelina u krugu pansiona, dovoljno udaljena od ostalih objekata u pansionu, u koji se smještaju psi i mačke koji su oboljeli u pansionu i treba da se nalazi u produžetku prostorija za smještaj pasa i mačaka.

Interesantno je da ovaj član ne spominje skloništa, već samo pansione, iako nijedan drugi član ne tretira posebno pitanje kakve uslove treba da ispunjavaju izolatori u skloništima, tako da smo se mi vodili ovim članom u procjeni izolatora prilikom obilaska skloništa i izrade ovog izvještaja.

Jasno je da većina skloništa ne može ispuniti ovaj standard, kako je već navedeno, što predstavlja veliki izazov za pravovremeno sprečavanje širenja bolesti. Čak i tamo gdje postoji dio za izolaciju, samo jedno sklonište ispunjava propisani kapacitet – 20% od ukupnog broja smještajnih mjesta. Ovi prostori su često u lošijem stanju od glavnih objekata i izloženi su raznim vremenskim uslovima. Često se nalaze u istom dijelu sa ostalim smještajnim prostorijama bez ikakve barijere. Nadalje, oni se koriste uglavnom za tek pristigle životinje što ostavlja malo prostora za bolesne pse, ženke nakon porođaja i štenad ili pse koji se oporavljaju od operacije (npr. zagrijan i zatvoren prostor).

Preporuke

Neophodno je što hitnije dograđivanje izolatora u skloništima u kojima on ne postoji ili nije izgrađen u skladu sa standardima, jer je ovo jedan od glavnih uslova za ostvarivanje zaštite dobrobiti smještenih pasa.

Treba razviti i podijeliti konkretne primjere kako se izolatori mogu izgraditi u skladu sa različitim budžetima.

Pri budućim izmjenama i dopunama pravilnika treba voditi računa o preciznosti ovog člana, tako da nema nejasnoća u pogledu toga da li se i u kolikoj mjeri on odnosi na skloništa, a koliko na pansione.

3.8. Odgovarajući ležajevi

Član 11 pravilnika propisuje da prostirka za pse treba da bude meka, dobrih apsorbenčnih termoizolacionih osobina i ne smije biti štetna po organe za varenje psa ukoliko griženjem i žvakanjem dospije u unutrašnjost organizma, a može biti od starog papira, pijeska ili gume koji se lako dezinfikuju.

Umjesto prostirke može da se koristi ležište za pse, koje je izdignuto od poda, izrađeno od prirodnih materijala (drvo), zaštićeno od vlage i dovoljne veličine i zaobljenih ivica kako se pas ne bi povrijedio. Ako se u boksu pansiona drže više od dva psa, pansion treba da ima posebno ležište za svakog psa.³

Skloništa uglavnom ispunjavaju ovaj standard, tako da postoje palete za pse i neki imaju sopstvene bokseve, ali ovo je ipak minimum. I dalje postoji prostor za napredak, tako da bi bilo dobro obezbjediti mekanije i bolje izolovane materijale za ležišta, odvojene prostore za spavanje

³ Vidjeti poslednju preporuku iz tačke 3.7.

pasa i više higijenske materijale za ležišta za spavanje u većini skloništa. U skloništima na sjeveru tokom zime se koristi slama koja se stavlja na palete.

Preporuke

Potrebno je da skloništa imaju jasne smjernice i primjere dobre prakse, kao i priliku da uče međusobno, ne radi harmonizacije koja vjerovatno i ne može biti ostvarena u potpunosti, već radi bolje zaštite dobrobiti životinja smještenih u skloništu.

Vlaga i prljavi smještajni prostori će brzo raširiti bolesti i moraju biti poboljšani.

3.9. Posude za hranu i vodu

Član 12 propisuje da skloništa treba da imaju pojilice i hranilice koje su izrađene od nerđajućeg materijala koji se lako pere, čisti i dezinfikuje.

Iako sva skloništa kažu da imaju ove posude, prilikom naših posjeta nismo ih zatekli u svakom skloništu, dok su u pojedinima one bile prljave. U skloništima gdje su psi smješteni grupno, koriste se zajedničke posude što može da dovede do sukoba i agresivnog ponašanja. U prethodnim i naknadnim posjetama određenim skloništima je primijećeno da se hrana stavlja na pod gdje psi vrše nuždu, umjesto u posude, što je nedopustivo sa aspekta higijensko-sanitarnih uslova.

Ovaj član nije detaljno uredio proces hranjenja životinja, zato što samo postojanje posuda ne garantuje da će se psi adekvatno hraniti i napajati vodom.

Prilikom obilaska jednog skloništa naišli smo na pisani podatak da su džakovi granula namijenjeni smještenim psima iznošeni iz skloništa od strane radnika uz saglasnost upravnika.

Preporuke

Voda mora biti dostupna psima tokom čitavog dana, a ne samo u periodu hranjenja.

Svaki pas mora imati zasebnu posudu za hranjenje.

Proces hranjenja mora biti jasno uređen od strane uprave. Veterinarska inspekcija ili veterinar zadužen za sklonište bi trebalo da propišu minimalnu količinu hrane po kilogramu težine psa, koja bi bila sadržana u pravilniku skloništa, iako se ovo rijetko kontroliše.

Ako su psi smješteni grupno, mora se osigurati da manji psi ne budu zakinuti za hranu od strane većih i dominantnijih pasa, čemu smo bili svjedoci u pojedinim skloništima. Borba za hranu u ovakvim situacijama može dovesti do fizičkih sukoba među psima, pri čemu manji psi uvijek izvuku deblji kraj. Može biti potrebno odvojiti prostorije, vrijeme ili procedure za hranjenje pasa različitih veličina.

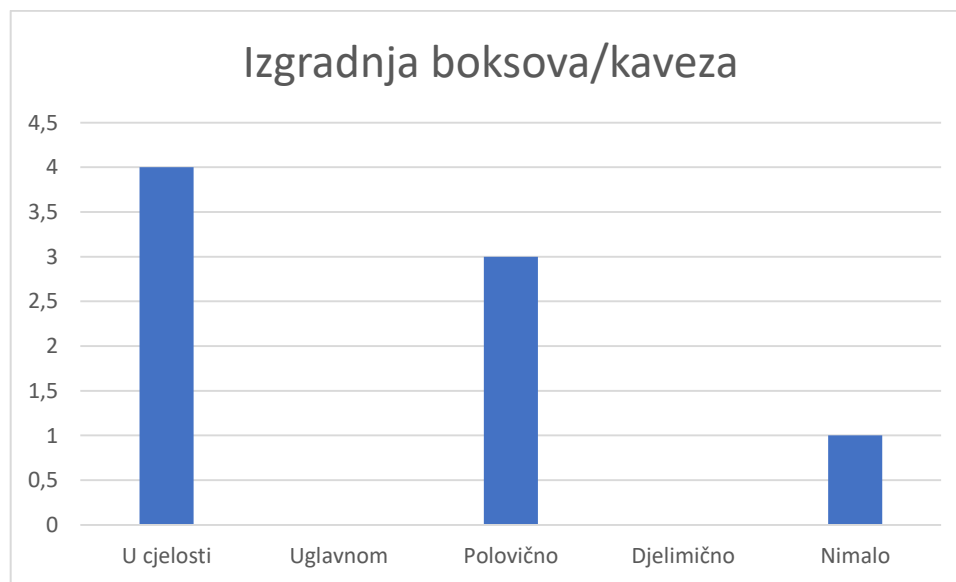
Ono što je od suštinske važnosti jeste da se vodi kontrola o potrošnji i kvalitetu hrane. Donacije hrane skloništu moraju biti pod strogom kontrolom.

Ovaj član pravilnika mora biti dopunjen tako da precizira minimum standarda u proceduri hranjenja, količinama hrane i nutritivnim zahtjevima, tako da djeluje i sa aspekta zaštite dobrobiti životinja, a ne samo kroz puko ispunjenje tehničkih uslova, jer samo postojanje posuda za hranjenje ne znači da će psi biti redovno i kvalitetno hranjeni.

3.10. Izgradnja boksova i kaveza

Član 13 navodi da boksovi i kavezi za pse treba da budu odvojeni punim pregradama, najmanje visine 1,2 m, potpuno zatvoreni, a ako postoji opasnost od iskakanja pasa sa donje strane treba da budu pokriveni žičanom mrežom ili šipkama. Zid boksa za pse treba da se završava rešetkastim ili mrežnim dijelom najmanje visine 0,6 m koja se nastavlja na punu pregradu boksa. Zidovi boksa za pse izrađuju se od neškodljivih i neporoznih materijala.

Četiri skloništa ispunjavaju ovaj standard, jedna trećina ispunjava polovično i jedno sklonište uopšte ne ispunjava standard. Većina problema su vezani za lošu projekciju samih smještajnih prostorija koja nije bila u skladu sa pravilnikom i sada je jako teško izmijeniti konstrukciju da bi se dosegao taj nivo.

Preporuke

Ovo je jedan od članova u kojem postoje najveće varijacije između skloništa. Vjerovatnoća je da većina skloništa i ne zna kako bi boksovi/kavezi u stvari trebalo da izgledaju.

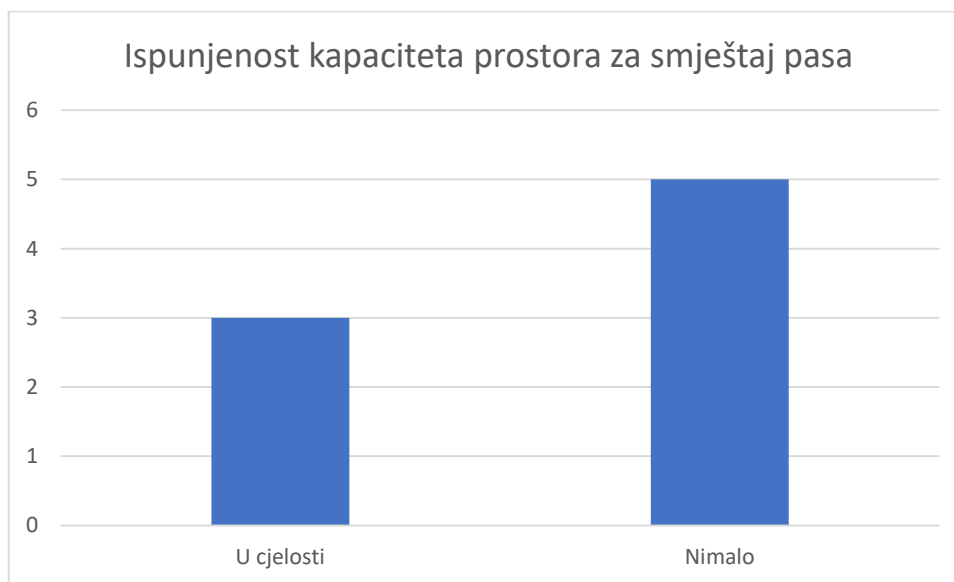
Trebalo bi razmotriti izmjenu samog člana jer nije usmjeren na zaštitu dobrobiti životinja, i njegova potpuna primjena bi dovela do restrukturiranja većine postojećih skloništa, što nije realna pretpostavka. Nije nužno da psi budu smješteni pojedinačno jer to nije garancija njihove dobrobiti, pogotovo u trenutnoj situaciji kada se psi skoro uopšte ne puštaju izvan boksova/kaveza.

Praktični predlozi za dizajn i konstrukciju bi mogli biti razvijeni i podijeljeni skloništima kako bi pomogli u budućim građevinskim projektima.

3.11. Površina prostora za smještaj pasa

Član 14 pravilnika detaljno opisuje dimenzije prostora za smještaj pasa u zatvorenom i otvorenom dijelu. Ove dimenzije se razlikuju u zavisnosti od toga da li su psi smješteni zasebno ili grupno. Ovaj član takođe prepoznaje posebne dimenzije za boks u nečistom dijelu skloništa, ali već je navedeno da nijedno sklonište nema podjelu na čisti i nečisti dio i sve pripadajuće jedinice.

Većina skloništa nema adekvatne prostorne kapacitete za broj pasa koji je smješten u njima, ali ne zbog broja pasa, jer je u skloništu koje ima najveći broj pasa ovaj standard ispunjen, dok je u skloništu sa najmanjim brojem pasa ovaj standard neispunjen zbog lošeg projektovanja boksova/kaveza.

Ovo predstavlja značajan problem za sveukupnu dobrobit životinja, zbog stvaranja uslova za slabu higijenu i širenje bolesti, kao i agresivno ponašanje pasa smještenih grupno.

Psi ostaju dugo u skloništima. Zabilježeni su slučajevi da psi borave neprestano u skloništu i do 7-8 godina. Iako mali broj opština u centralnom i sjevernom dijelu zemlje sprovodi *uhvati-steriliši-pusti* program, opštine na jugu imaju politiku neusmrćivanja pasa, ali i nevraćanja pasa na ulicu, iako su psi sterilisani i vakcinisani, zbog bojazni da će to stvoriti probleme sa turistima. Interesantno je da pak turisti prepoznaju problem napuštenih životinja u Crnoj Gori i negativno

reaguju na njega, obraćajući se organizacijama za zaštitu životinja u želji da pomognu životinjama na koje naiđu.

Opštine koje sprovode *uhvati-steriliši-pusti* program prijavljuju probleme sa građanima kojima smetaju psi na ulici, iako su sterilisani i vakcinisani.

Stepen udomljavanja je generalno na jako niskom nivou, i nijedna opština nema politiku za promociju udomljavanja, uglavnom prepuštajući ovu aktivnost lokalnim volonterima i nevladinim organizacijama.

Preporuke

Potrebno je iznaći maštovitija rješenja za korišćenje prostora, kako bi se izbjeglo restriktivno ograničavanje pasa u društvenim aktivnostima, čak i ako ovo uključuje izmjenu zakonske regulative, npr. korišćenje kućara za svakog psa umjesto malih zatvorenih boksova.

Udomljavanje pasa mora postati prioritet uz jasne akcione planove i raspodjelu odgovornosti. Lokalna zajednica na čelu sa lokalnom upravom, nevladine organizacije, građani, volonteri i škole treba da budu uključeni u ovaj proces, a početni korak moraju načiniti sama skloništa tako što će otvoreno zatražiti pomoć.

U tom cilju, sva skloništa treba da rade na socijalizaciji pasa kao pripremi za hraniteljski dom ili udomljenje jer mnogi od pasa koji su stigli u sklonište nisu nikada živjeli u zajednici sa ljudima. Iako ovo ne bi trebalo da predstavlja prepreku njihovom udomljavanju, bilo bi korisno da budući vlasnici imaju više informacija o određenom psu, čime bi se spriječilo napuštanje ili vraćanje psa. Da bi skloništa bila u stanju da razviju jednu ovakvu internu politiku, zaposleni moraju biti obučeni i imati pristup adekvatnoj opremi.

Opštine bi trebalo da osiguraju da se sprovode planovi koji utiču na regulisanje populacije bezdomnih pasa umjesto da ih samo smještaju u skloništa – izgradnja većih ili većeg broja skloništa neće riješiti problem. Sve opštine koje su osnovale skloništa na svojoj teritoriji bi trebalo da daju podršku ovim aktivnostima kroz inicijativu i nadzor jer je za smanjivanje populacije napuštenih životinja potrebno sprovođenje svega navedenog: udomljavanje, program *uhvati-steriliši-pusti*, sterilizacija, odgovorno vlasništvo i primjena zakonskih propisa.

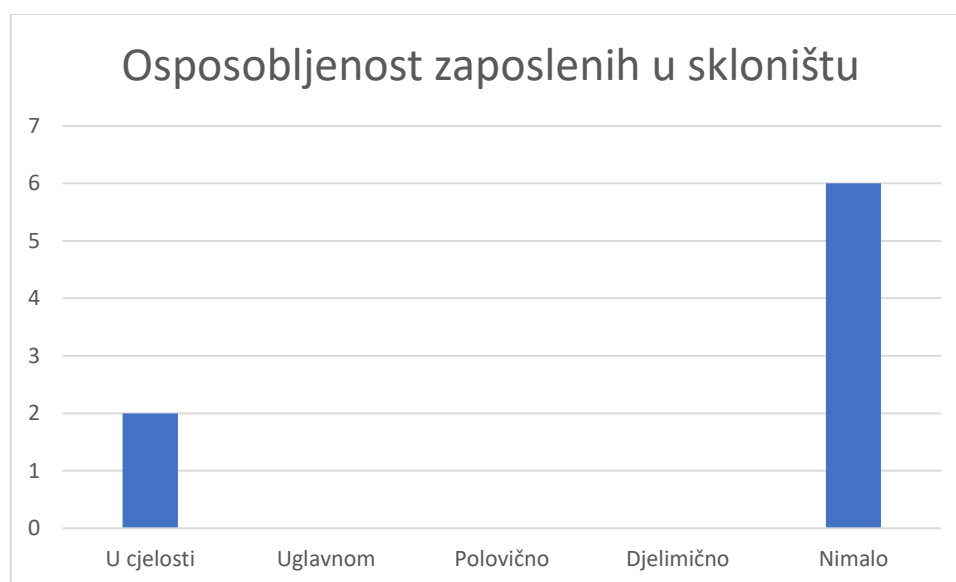
Radi uspješnog sprovođenja *uhvati-steriliši-pusti* programa, potrebno je da lokalne samouprave rade na povećanju spremnosti građana da prihvate ovaj program kroz pojašnjenje njegovih prednosti. Da bi se ovo desilo, prvo pojedine lokalne samouprave moraju da prihvate ovaj program (pogotovo primorski gradovi).

3.12. Osposobljavanje zaposlenih u skloništima

Član 15 navodi sadržaj programa koji moraju proći zaposleni u skloništima kako bi se osposobili za brigu o životinjama, uključujući osnove dobrobiti i fiziologije životinja, postupanja sa

životinjama, grupisanja i razvrstavanja životinja, prikupljanja i prevoza napuštenih životinja, itd. Jasno je da je značajan problem to što u šest od osam skloništa rade zaposleni koji nisu prošli odgovarajuću obuku za posao koji obavljaju. Kako je i pomenuto, u određenom broju skloništa zaposleni nemaju čak ni ugovor o radu i često nisu ni redovno plaćeni. Prisutan je problem manjka zaposlenih u pojedinim skloništim, što dovodi do toga da uprava zamijenjuje radnike na terenu i ne može da se posveti adekvatnom rukovođenju. Manjak zaposlenih vodi i do preforsiranosti i eventualne nezainteresovanosti radnika. Zbog svega toga nije iznenađujuće što je dobrobit životinja na niskom nivou na mnogim poljima. Standardi zaštite dobrobiti su najviše ispunjeni u onim skloništim koja zapošljavaju veterinarsko i drugo obučeno osoblje.

Ne primjenjuje se praksa da se u skloništim zapošljavaju ljudi iz veterinarske struke. Kao ni na jednom radnom mjestu, ne mogu svi radnici da rade sve, jer to dovodi do pada kvaliteta rada i manje stručnosti, odnosno nedostatka specijalizacije zaposlenih za određene vrste posla.

Preporuke

Potrebno je uraditi sistematizaciju radnih mjesta za svako sklonište, uz odgovarajuće zahtjeve vezano za kvalifikacije i vještine koje su potrebne pri zapošljavanju.

Zaposleni moraju biti edukovani u skladu sa obavezama i potrebama rada u skloništu, i moraju biti sposobni da pokažu brižan stav prema životinjama i zaštiti njihove dobrobiti.

Poželjno je da se u proces zapošljavanja uvedu test i obuka koja će biti održana odmah po zasnivanju radnog odnosa.

Kroz izmjene zakona je potrebno definisati da svako sklonište mora imati makar jednog zaposlenog veterinarskog tehničara.

Trajni program obuke za osoblje u skloništim mora se organizovati u što skorijem roku, uz prioritet skloništa koja do sada nisu imala obuku. Uprava za bezbjednost hrane, veterinu i fitosanitarne poslove, drugi nadležni organi i nevladine organizacije mogu podržati razvoj programa obuke, na primjer, kroz zajedničko organizovanje i finansiranje.

Trebalo bi razmotriti zajedničku obuku između skloništa ili regija, kao i mogućnosti za redovno umrežavanje skloništa za razmjenu znanja i dobre prakse. To će biti posebno korisno za skloništa koja su trenutno na nižem nivou ispunjenosti standarda.

Potrebno je izmijeniti propise kako bi se odredio minimalni broj zaposlenih po psu, što bi trebalo biti obavezno i provjeravano prilikom inspeksijskog nadzora.

Svaka opština mora regulisati ugovore o radu i osigurati da se o zdravlju i bezbjednosti osoblja koje radi u skloništim adekvatno brine, uključujući redovne zdravstvene provjere i obezbjeđivanje osnovne opreme.

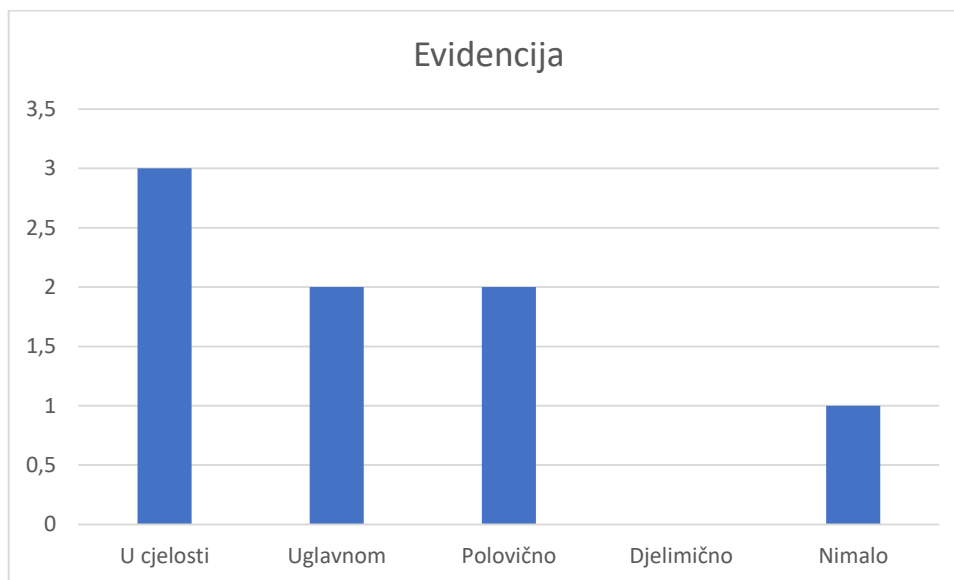
3.13. Evidencija

Član 16 pravilnika navodi da skloništa koja ispunjavaju uslove moraju biti upisana u elektronski registar.

Zakon propisuje da je svako sklonište dužno da vodi evidencije o pronađenim životinjama i njihovom zbrinjavanju ili usmrćivanju. Podaci iz evidencije su javni. Ova evidencija se takođe vodi u elektronskoj formi, ali samo tri skloništa ispunjavaju taj uslov. Preostala skloništa vode evidenciju u papirnoj formi u samom skloništu, i podatke kasnije prebacuju u elektronsku verziju, uglavnom u kompjuter u kancelarijama javnog komunalnog preduzeća pod čijom upravom djeluju. Samo jedno sklonište ne vodi evidenciju sa potrebnim podacima.

Ipak, treba naglasiti da kvalitet i temeljnost vođenja evidencije nije analizirana. Samo postojanje evidencije nije dovoljno ukoliko se redovno ne revidira, i podaci ne koriste za buduće planiranje.

Adekvatno vođenje evidencije je *conditio sine qua non* za obezbjeđivanje pune transparentnosti rada skloništa i vršenje nadzora nad protokom pasa. Elektronska evidencija, osim što je obavezna zakonom, može doprinijeti boljoj transparentnosti i planiranju, upravljanju, monitoringu i evaluaciji. Najveće prepreke uspostavljanju elektronske evidencije su manjak motivacije, vještine zaposlenih, oprema i odgovarajuće baze podataka.

Preporuke

Potrebna je veća transparentnost u radu svih skloništa, sa posebnim fokusom na podatke o protoku pasa kroz sklonište. Takođe je veoma važno da se uspostavi naknadna kontrola udomljenih pasa kako bi se osigurala njihova dobrobit i nakon izlaska iz skloništa, idealno kroz saradnju sa volonterima i organizacijama za zaštitu životinja.

Potrebno je redovno revidirati baze podataka.

Preporučujemo uspostavljanje standardnog formata baze podataka na centralnom nivou za evidenciju koji bi bio korišćen od strane svih skloništa. Ovo bi moglo biti praćeno obukom za njeno korišćenje.

Opštine, odnosno javna komunalna preduzeća moraju obezbediti adekvatan hardver i softver skloništima koja djeluju pod njihovom ingerencijom.

4. Zaključak i završne preporuke

Ono što je najupečatljiviji zaključak ovog izvještaja jeste kontinuirani neuspjeh skloništa da zadovolje zakonski propisane standarde, čak i u onim skloništima koja postoje dugi niz godina. Neophodna je hitna primjena zakona i veći angažman veterinarske inspekcije u skloništima koja ispunjavaju minimum standarda. Takođe, potreban je nadzor nad radom veterinarske inspekcije. Svi inspekcijski izvještaji treba da budu javno dostupni, sa zaključcima za otklanjanje nepravilnosti koji su jasno navedeni, i kaznama za nepostupanje po njima. Veterinarski nadzor je takođe potreban u svim skloništima, uz mogućnost za zajedničko rješavanje problema u vezi sa uobičajenim zdravstvenim problemima koji postoje u skloništu.

Skloništa sama po sebi nikada neće riješiti problem bezdomnih i napuštenih životinja. Neophodno je da svaka lokalna samouprava, a pogotovo one sa izgrađenim skloništima kreiraju detaljan program kontrole populacije pasa u toj sredini. Lokalnim samoupravama koje još uvijek nisu osnovale skloništa na svojoj teritoriji ovo će biti kamen temeljac za dalje aktivnosti, jer mogu da na osnovu već postojećih primjera uvide koliko slaba projekcija infrastrukture skloništa, i neusklađenosti već pobrojanih aktivnosti za rješavanje problema napuštenih pasa mogu iskomplikovati situaciju umjesto da je pojednostave.

Lokalne samouprave koje još nemaju izgrađena opštinska skloništa bi trebalo da razmotre izgradnju manjih protočnih skloništa, u kojima će psi dovedeni sa ulice dobiti neophodnu zdravstvenu njegu, biti sterilisani i označeni i blagovremeno udomljeni ili vraćeni na početnu lokaciju. Naravno, mora se voditi računa da ni u jednom trenutku dobrobit pasa u ovakvim skloništima ne bude ugrožena. Manje opštine i opštine sa manje finansijskih sredstava bi trebalo da razmotre mogućnost izgradnje zajedničkih skloništa.

Veliki problem predstavlja i to što **veterinari** u velikom broju skloništa nisu prisutni svaki dan na licu mjesta, i psi nemaju svakodnevni pristup veterinarskoj njezi. Ilustrativan je primjer jednog skloništa koje je imalo sklopljen ugovor sa veterinarskom ambulantom udaljenom više od 80 km od skloništa, tako da je veterinar dolazio samo jednom nedjeljno, što znači da su psi samo četiri puta mjesečno imali pristup zdravstvenoj zaštiti. Nedavni primjer je bilo jedno sklonište koje više od godinu dana nije imalo veterinara. Iako je ovakvo stanje bilo u suprotnosti sa zakonskim normama, nije izrečena nijedna kaznena mjera. Zbog toga je od ključne važnosti sprovođenje zakona, koji predviđa da je svako sklonište za napuštene životinje (kućne ljubimce) dužno da obezbijedi veterinarsko-zdravstvenu zaštitu životinja. Pored toga, skloništa koja imaju veterinarske usluge takođe su u mogućnosti da rutinski vakcinišu i sterilišu pse što je neophodno za dugoročno zdravlje i kontrolu populacije i trebalo bi biti obavezno u svim skloništima. Samo pet skloništa trenutno redovno sterilišu pse.

Vrijeme boravka veterinara u skloništu mora biti transparentno i idealno bi bilo da bude istaknuto na vidnom mjestu, odnosno na vratima ambulante ukoliko ona postoji u skloništu.

Svako sklonište treba da ima svoje službeno vozilo (tipa *pick-up*), kako bi sigurnost pasa i zaposlenih bila osigurana tokom prevoza, i kako bi se ispunili higijenski uslovi.

Neophodno je vođenje evidencije inventara i mobilijara, ali i hrane za pse. Pomenuti primjer iznošenja hrane namijenjene za pse u skloništu izvan njega je nedopustiv, i stoga nadzor mora ići u oba pravca (sklonište↔nadležni organ lokalne samouprave). Prisustvo volontera u skloništu je u ovakvim situacijama od velike važnosti za pojačanje transparentnosti rada zaposlenih i uprave.

Nadležne institucije na nacionalnom nivou i Savjet za zaštitu životinja bi trebalo da pažljivo zabilježe sve zaključke i preporuke iz ovog izvještaja i uključe ih u izradu novog Zakona o zaštiti dobrobiti životinja i izradu nacionalnih strategija o dobrobiti životinja i kontrole populacije pasa i mačaka. Oni bi takođe trebalo da iniciraju redovnije inspekcije skloništa, uz transparentno izvještavanje i jasne planove djelovanja u pravcu rješavanja problema, da primijenjuju sankcije ako je potrebno i osiguraju primjenu zakonskih standarda zaštite dobrobiti životinja u svim skloništima. Takođe, što prije mora biti uspostavljena nacionalna baza podataka o identifikaciji i registraciji koja će pomoći transparentnijem vođenju evidencije, planiranju, monitoringu i evaluaciji. Kako bi se osiguralo da je postignut adekvatan nivo zaposlenih (i u pogledu broja pasa po zaposlenom i ključnih pozicija), vjerujemo da minimalni standardi i kompetencije moraju biti propisani na nacionalnom nivou i uključeni u izmjenjene propise koji definišu standarde u skloništima. Državne institucije bi trebalo da nastave da razvijaju i podržavaju projekte civilnog društva u području zaštite dobrobiti životinja, edukacije i odgovornog vlasništva.

Jedinice lokalne samouprave/opštine bi trebalo da uspostave lokalne multidisciplinarne timove (ili savjete) za zaštitu dobrobiti životinja, koji će se sastajati najmanje dva puta godišnje kako bi razmatrali poboljšanje postojećih, odnosno izgradnju novih skloništa ili hraniteljskog smještaja, primijenili relevantne nacionalne strategije i razvili lokalne strategije za bolju kontrolu populacije napuštenih životinja, sa jasnim linijama odgovornosti. Mora se istaći da je adekvatno kontinuirano finansiranje skloništa, uključujući veterinarsku njegu i upravljanje skloništem, od ključne važnosti za omogućavanje bezbjednog funkcionisanja i dobrog nivoa dobrobiti životinja. JLS bi takođe trebalo da rade na jačanju veza s lokalnim organizacijama i volonterima kako bi se promovisale prednosti sterilizacije i odgovornog vlasništva, čime bi se smanjio ukupan broj pasa u skloništima.

Komunalna policija bi trebalo da proaktivnije saraduje sa upravom opštinskih skloništa i gradonačelnicima/predsjednicima opština na definisanju njihovih odgovornosti, jačanju saradnje i podrške, na primjer u vezi sa vlasništvom nad kućnim ljubimcima, sprečavanjem surovosti i napuštanja, primjenom novih standarda koji se tiču mikročipovanja i identifikacije pasa i odgovarajućim sankcionisanjem vlasnika i ostalih koji se ne pridržavaju zakona.

Uprava skloništa bi trebalo da osigura da zaposleni imaju adekvatnu obuku, nadzor, podršku i opremu za kompetentno i bezbjedno obavljanje poslova. Takođe bi trebalo da razvije jače veze sa nevladinim organizacijama i lokalnim grupama kako bi poboljšali i promovisali usvajanje pasa, uključivanje zajednice i volontiranje. Transparentnost, javna odgovornost i jača partnerstva mogu

se razvijati podsticanjem pristupa javnosti, na primjer, obezbjeđivanjem prostora za interakciju sa psima za porodice koje posjećuju skloništa i tako pomažu njihovoj socijalizaciji.

Nevladine organizacije i civilno društvo bi trebalo da blisko sarađuju sa skloništima u promociji i pomoći pri udomljavanju putem različitih događaja, na primjer kroz prikazivanje pasa iz skloništa na adekvatnim događajima, pružanje dostupnih informacija o psima, njihovom karakteru, starosti i drugim karakteristikama. Samo tri skloništa imaju dobru i kontinuiranu saradnju sa lokalnim organizacijama i/ili volonterima.

Nevladine organizacije takođe mogu samostalno ili putem partnerstava da apliciraju za projekte i tako prikupljaju sredstva i donacije za poboljšanje uslova u određenim skloništima, nabavku lijekova protiv parazita, bokseve, kućice i ležajeve za pse, i sve druge projekte u oblasti zaštite dobrobiti životinja. Razmjena ideja i dobre prakse povećaće efikasnost i izbjeći dupliranje napora.

Aneks 1 – broj pasa

**CHECK LISTA PODUDARNOSTI SA PRAVILNIKOM O USLOVIMA
KOJE TREBA DA ISPUNJAVAJU PANSIONI I SKLONIŠTA ZA
NAPUŠTENE ŽIVOTINJE MINISTARSTVA POLJOPRIVREDE**

SKLONIŠTE:

ADRESA:

UPRAVNIK/CA SKLONIŠTA:

PRISUTNA LICA U OBILASKU SKLONIŠTA:

Datum:

M.P.

1. Skloništa treba da su udaljena od naseljenog mjesta. Ako su izgrađena u naseljenom mjestu, treba da budu zvučno i vizuelno izolovana od okoline, ograđena ogradom koja onemogućava nekontrolisani ulaz i izlaz životinja i ljudi i da su povezana sa glavnim saobraćajnicama. (član 2)

Komentar:

2. Skloništa treba da budu opremljena uređajem za zatvaranje koji životinje ne mogu otvoriti.

Komentar:

Svi bezbjednosni metodi koji se koriste u skloništu treba da budu takvi da omoguće zaposlenim licima slobodan pristup životinjama, kao i izlaz u slučaju nužde.

Komentar:

Skloništa treba da imaju odgovarajuću protivpožarnu opremu. (član 3)

Komentar:

3. U skloništu treba da postoje prostorije i prostori za:

- 1) prijem (obilježavanje-evidenciju) životinja
- 2) pregled, čišćenje, kupanje i sušenje životinja
- 3) izolaciju životinja sa odgovarajućim brojem kaveza-boksova, koji treba da budu zaključani
- 4) magacinski prostor
- 5) čuvanje, čišćenje i dezinfekciju, koji treba da budu zaključani
- 6) pripremu i raspodjelu hrane za životinje, čišćenje i pranje posuđa
- 7) čuvanje hrane za životinje sa frižiderom po potrebi
- 8) hlađenje i odlaganje leševa, ako se ne koriste kontejneri
- 9) slobodno kretanje životinja

10) zaposlene

11) sanitarni čvor. (član 5)

Komentar:

4. Smještajne prostorije u kojima se drže psi i mačke, skloništa, treba da budu fizički odvojene od drugih objekata i prostorija i izgrađene tako da u njima ima dovoljno prostora da se životinje mogu okrenuti, hodati, ustajati, sjedati, ležati na način koji je u skladu sa fiziološkim potrebama životinje u odnosu na njenu rasu, pol i veličinu.

Komentar:

Površine smještajnih prostora treba da budu bez oštrih ivica i uglova koji mogu povrijediti životinje.

Komentar:

Smještajne prostorije se održavaju tako što se sve površine koje dolaze u kontakt sa životinjama redovno čiste, peru i dezinfikuju.

Komentar:

Smještajne prostorije treba da budu izgrađene na način koji omogućava održavanje pasa i mačaka čistim i suvim, pružanje zaštite od ekstremnih temperatura i nepovoljnih vremenskih uslova i onemogućava da druge životinje uđu u sklonište. (član 6)

Komentar:

5. Pod u smještajnim prostorijama u skloništu treba da bude napravljen od nepropusnog materijala, koji se lako pere, čisti i dezinfikuje i ima obezbijeđen drenažni sistem i pad ka odvodnom kanalu.

Komentar:

Pokrivna podna površina treba da bude otporna na vodu, urin, feces i dezinficijense, da bude ocijedna i da se brzo suši, a prijatna za kretanje i ležanje pasa i mačaka.
Pod treba da bude izrađen tako a se zaštite ekstremiteti pasa i mačaka od povreda.

Komentar:

Osvjetljenje u skloništu treba da bude po trajanju i intenzitetu što sličnije spoljašnjem svijetlu.
Po potrebi obezbjeđuje se i vještačko osvjetljenje kako bi se životinje mogle pregledati, a površine u skloništu očistiti.

Komentar:

U skloništu treba da se obezbijedi odgovarajuća prirodna ili vještačka ventilacija, kako bi se izbjegla pojava vlage i neprijatnih mirisa.
Ventilacioni sistem u skloništu treba da bude povezan sa alarmnim sistemom koji upozorava na kvar u ventilacionom sistemu. (član 7)

Komentar:

6. Pored prostorija iz člana 5 ovog pravilnika skloništa treba da imaju dvije fizički razdvojene cjeline u kojima se nalaze životinje i to:
- 1) nečisti dio skloništa, i
 - 2) čisti dio skloništa.
- Smještajne prostorije za pse i mačke u skloništu treba da imaju boksove i kaveze za njihov smještaj. (član 8)

Komentar:

7. Nečisti dio skloništa sastoji se od:
- 1) prostorije za trijažu,
 - 2) smještajnih prostorija za pse i mačke,
 - 3) prostorije ili prostora za kupanje pasa i mačaka,
 - 4) prostorije ili prostora za privremeno odlaganje leševa,
 - 5) dezinfekcionog punkta za vozila,
 - 6) prostora za smještaj dezinfekcionih sredstava i opreme.

Komentar:

Smještajne prostorije iz stava 1 tačka 2 ovog člana treba da imaju dio za agresivne i bolesne pse i mačke, a posebno one za koje se sumnja da su oboljele od bjesnila.

Komentar:

Čisti dio skloništa se sastoji od:

- 1) smještajnih prostorija za pse i mačke,
- 2) izolatora,
- 3) prostorija ili prostora za kupanje pasa i mačaka,
- 4) prostorija ili prostora za smještaj dezinfekcionih sredstava i opreme,
- 5) prostora za šetanje pasa. (član 9)

Komentar:

8. Izolator treba da bude posebna građevinska cjelina u krugu pansiona, dovoljno udaljena od ostalih objekata u pansionu, u koji se smještaju psi i mačke koji su oboljeli u pansionu i treba da se nalazi u produžetku prostorija za smještaj pasa i mačaka.

Komentar:

Boksovi u izolatoru za pse i mačke treba da budu istih dimenzija kao i boksovi za zdrave životinje i treba da imaju ispuste i površine za fizičku aktivnost životinja u fazi oporavka.

Komentar:

Smještajni kapacitet izolatora treba da bude najmanje 20% od ukupnog broja smještajnih mjesta u pansionu, posebno računajući za pse, a posebno za mačke.

Komentar:

U pansionu temperatura u prostoriji u kojoj se drže životinje treba da bude od 15° do 27°C, a u prostoriji u kojoj se drže bolesne i povrijeđene životinje (izolator) ili štenci i mačići treba da bude od 22° do 24°C. (član 10)

Komentar:

9. Skloništa treba da imaju dovoljnu količinu prostirke koja se redovno mijenja i ne smije da bude štetna za mačke.

Komentar:

Prostirka za pse treba da bude meka, dobrih apsorcentnih termoizolacionih osobina i ne smije biti štetna po organe za varenje psa ukoliko grizanjem i žvakanjem dospije u unutrašnjost organizma, a može biti od starog papira, pijeska ili gume koji se lako dezinfikuju.

Komentar:

Umjesto prostirke može da se koristi ležište za pse, koje je izdignuto od poda, izrađeno od prirodnih materijala (drvo), zaštićeno od vlage i dovoljne veličine i zaobljenih ivica kako se pas ne bi povrijedio.

Komentar:

Ako se u boksu pansiona drže više od dva psa pansion treba da ima posebno ležište za svakog psa. (član 11)

Komentar:

10. Skloništa treba da imaju pojilice i hranilice koje su izrađene od nerđajućeg materijala koji se lako pere, čisti i dezinfikuju.

Komentar:

Posude za fiziološke potrebe mački pune se komercijalnim materijalom za ove namjene ili pijeskom. (član 12)

Komentar:

11. Boksovi i kavezi za pse treba da se odvojeni punim pregradama, najmanje visine 1,2m, potpuno zatvoreni, a ako postoji opasnost od iskakanja pasa sa donje strane treba da budu pokriveni žičanom mrežom ili šipkama.

Komentar:

Zid boksa za pse treba da se završava rešetkastim ili mrežnim dijelom najmanje visine 0,6m koja se nastavlja na punu pregradu boksa. Zidovi boksa za pse izrađuju se od neškodljivih i neporoznih materijala.

Komentar:

Boksovi u pansionu treba da budu razdvojeni punim pregradama ili pregradama od galvanizovane žičane mreže, odnosno metalnim šipkama između kojih razmak ne smije biti veći od 50 mm. (član 13)

Komentar:

12. Prostor za smještaj pasa u skloništu sastoji se od:

- Zatvorenog dijela, odgovarajuće provjetrenog sa odgovarajućom temperaturom, sa ispustom natkrivenim do 1/3 površine, čija veličina je najmanje 1,2 x 1,8 m, a otvoreni dio veličine najmanje 1,2 x 2,4 m i u njemu može da boravi jedna životinja;
- Zasebno ograđenog prostora unutar kruga skloništa, odgovarajuće obezbijeđenim od povrijeđivanja životinja, a u kojem se psi mogu slobodno kretati u skladu sa potrebama.

Komentar:

Ako je u jednom prostoru smješteno više pasa, svaki pas treba u zatvorenom dijelu da ima obezbijeđenu površinu od najmanje 1,5 m², a u otvorenom najmanje 2 m².

Komentar:

U nečistom dijelu skloništa boksovi ne smiju da imaju ispuste i treba da imaju punu pregradu visine 1,2 m na prednjoj strani boksa i punu pregradu visine 1,5 m na bočnim stranama boksa. (član 14)

Komentar:

13. Osposobljavanje lica za brigu o životinjama vrši se na seminarima, prema programu koji sadrži:

- 1) osnove iz oblasti dobrobiti životinja u skloništu;
- 2) osnove iz fiziologije životinja, potrebe u hrani i vodu, ponašanje životinja i pojam stresa;
- 3) osnove koje se odnose na uslove koje za zaštitu dobrobiti životinja u pogledu prostora, prostorija i opreme, koje mora da ispunjava sklonište;
- 4) osnove postupanja sa životinjama, prijema životinja, kompatibilnosti životinja, grupisanja i razvrstavanja životinja, potrebe životinja u pogledu fizičke aktivnosti;
- 5) osnove o načinu i sredstvima za prikupljanje napuštenih i izgubljenih životinja;
- 6) osnove o načinu prevoza i postupanja sa životinjama tokom prevoza;

7) osnove o uslovima u pogledu prevoznih sredstava. (član 15)

Komentar:

14. Evidencija se vodi u elektronskoj formi i sadrži podatke o:

- 1) pronađenim životinjama prema vrsti (pol, rasa, boja, starost, vidljive fizičke karakteristike, fotografiju životinje), čas i datum prijema životinje;
- 2) potrebnom zdravstveno-veterinarskom tretmanu (liječenje, vakcinacija i sl.);
- 3) broju obilježenih i evidentiranih životinja i broju potvrde o vakcinaciji protiv bjesnila pasa i mačaka;
- 4) ogrlici, kaišu ili drugim predmetima sa kojim je životinja nađena;
- 5) udomljavanju, upućivanju u drugo sklonište i sl. I
- 6) usmrćivanju. (član 17)

Komentar:

NAPOMENE: